

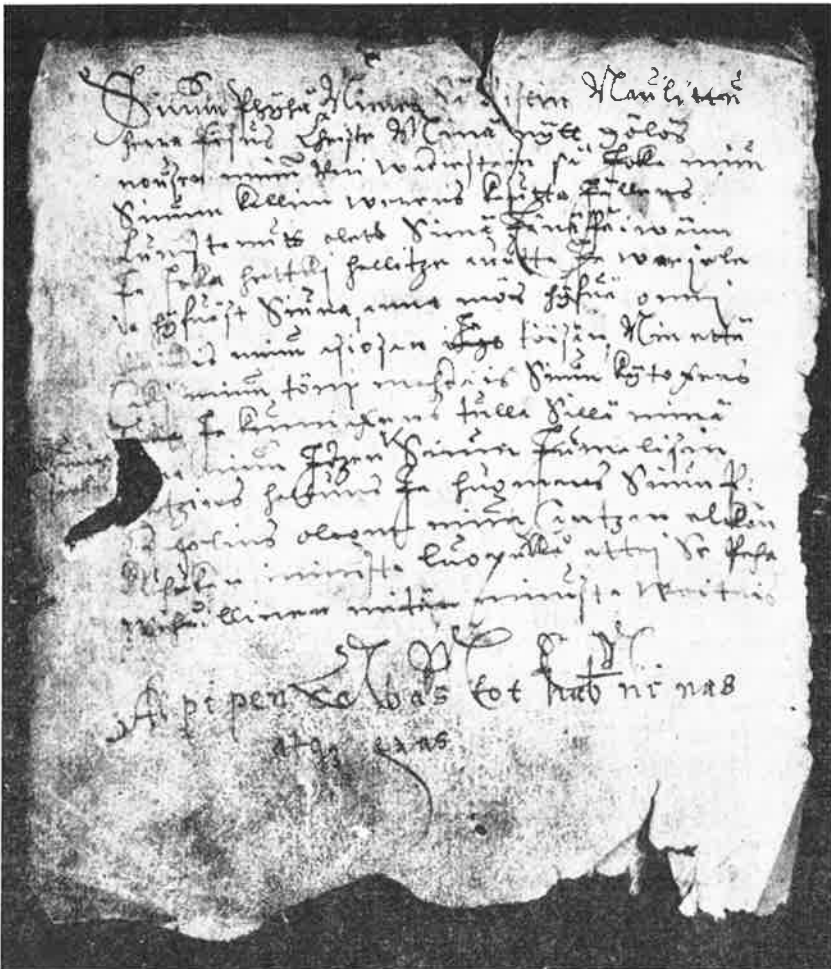
Yksilöllisesti käsitelty huomenrukous menneeltä ajalta

1.

Vähäisetkin vanhimman kirjasuomen muistomerkit ovat niukassa jäämistössämme huomion arvoiset, olipa niiden pitoisuus miten köyhä tahansa. Ja mikäpä lopuksi ratkaisee, mistä minkin kynänjäljen köyhyys tai rikkaus riippuu. Oikeihin yhteyksiinsä asetettuna kellastunut lehti voi ehkä hyvinkin täydentää joko kielen kehityksen tai kirjallisuudenhistorian kokonaiskuvaa ja — uskonnollis-kirkollisia kun useimmiten ovat — valaista kulttihistoriamme yksityiskohtia.

Toista vuotta takaperin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastonhoitaja maisteri Rauni Puranen näytti minulle vanhan irtolehden, jossa oli enimmäkseen vielä luettavissa olevaa, jos kohta paikoin epäselväksi himmentynyttä suomenkielistä kirjoitusta. Paperi kuuluu sekalaisisältöiseen pinkkaan, joka oli joitakin vuosia aikaisemmin saatu maisteri Jorma Leppäaho -vainajan vanhojen kirjojen mukana ja jossa oli mm. Agricolan teosten irtolehtiä. Paperi on n. 14,5 cm leveä, sen nykykorkeus n. 16,5 cm, mutta alkujaan lehti on ollut jonkin verran korkeampi, sillä alasyrjästä on sen koko leveydeltä revennyt osa pois. Kirjoitusrivien pituus vaihtelee noin 10:stä 12 cm:iin. Niitä on yhtenäisessä tekstissä 15, minkä lisäksi siihen kuuluva AMEN muodostaa koristeellisen loppukuvion niiden alapuolelle. Senkin alla on rivin mittainen, nähtävästi latinan avulla tulkittava lyhennysmerkkirivi, sentenssi tms.: A pi pen. ca bas tot hab ni [nas?] atqz exas. Tekstin vasemmalle puolelle jää mustunut marginaali, johon on kirjoitettu 11. riviin tarkoitettu lisäys. Samalla korkeudella on lehdessä reikä, joka on hävittänyt kirjaimia kolmen rivin alusta. Kun seuraavassa julkaisen tämän tekstin, täydennän hävinneet kohdat hakasulkeita käyttäen. Täysi- tai puolihakasulkein olen merkinnyt myös muita arvailun varassa tekemiäni selvennyksiä.

Mainitsemani lehtisen mittasuhteet sopivat muuten varsin hyvin säilyneisiin Agricolan Uuden testamentin kappaleisiin, ja tuntuukin uskottavalta, että se on joskus irronnut tämmöisen yhteydestä. Tietysti jokin Agricolan myöhemmistäkin teoksista tai vaikkapa Juustenin Messu voisi tässä tulla kysymykseen, koska käsikirjoitusta ei voida pitää näitä (ja näiden sidoksia) vanhempana. Marginaalista ym. seikoista päätellen käsikirjoitus on ollut tyhjän esilehden kääntöpuolella, kun taas sen takana, lehden etupuolella on seuraava, täysin eriävällä käsialalla kirjoitettu omistajan merkintä: »Hinricus Hinrici Hassa bin ich genandt. Meijn glück stehet in gottes handt. sterbe ich so bin toott. So begrabe Mich Vnntter dreij rösslein roott black ist Mein Acker da fon bin ich so Wacker. fedder ist Mein plug, dauon bin ich so klugh. HINRIKUS Hinrici Hassa höret dis buch zu Vnndt sonst kein ander.»



Olisi uskaliaasta esittää edes arvailuja tuntemattoman Hinricus Hassan ja kääntöpuolella olevan suomenkielisen tekstin suhteista. Tehdäkseni kunniaa kirjan saksan kieltä taitaneelle omistajalle vuosisatojen taakse nimitän seuraavassa julkaistavaa tekstiä Hinricus Hassan mukaan »H-tekstiksi», annan ts. tulkinnassani sille signumin H (H-teksti, H-versio jne.). Jäsennän sen yhdeksään jaksoon (lauseeseen), jotka numeroin rivin yläsyrjään merkityillä H1, H2, H3 jne.

2.

^{H1}Sinun Phyhä Nimes Sä Ristin Naulittu herra Jesus Christe ^{H2}Minä nytt yölös nousen minū Uni wadiestain ^{H3}sä Joka min[un] Sinun kallin werens kautta Jällens Lunastanutt olett ^{H4}Sinä Täinä Päiwänn Ja Joka hettkj hallitze auutta Ja warjele ia

hyfuäst Siuna, ^{H5}anna mös hyfuä onnj kaikis minū asiosan ||iagio|| *Ja* töisän, ^{H6}Nin että Cakj minū tönj mahdais Sinun kytoxens 'Tu'lla Ja kunniaxens tulla ^{H7}Sillä minä [ann]ä minū Jdzen *'R'umin [i]a sielu'r'n' *Sinun Jumalisin [Kä]tzins haltuns Ja huomans ^{H8}Sinun P: 'En'gelins olconn minū Cantzan elkön kuhukan minusta luopukä ^{H9}ettej Se Paha wihällinen mitän minusta voitais. A M E N.

Rukouksen kirjoittajalla on tottuneen kynänkäyttäjän sujuva ja varsin selkeä käsiala. Sen tyyppi viittaa mielestäni parhaiten 1600-luvun taitteeseen tai sen alkupuoliskoon. Kirjainten tulkinnessa on perin vähän, ehkä ei lopulta ensinkään vaihtoehtoja — epäselvyydet johtuvat pääasiallisesti paperin pinnan kulumisesta ja likaisuudesta sekä musteen kauhtumisesta. Varsinainen paperin repeytymä ja häviäminen on puoli- tai täysihakasulkeisiin merkittyjen *Tu* H6, *ann* H7 ja *Kä* H7 kohdalla. Kaksoispystyviivojen väliin merkitty kohta, jonka lukutavasta en ole ihan varma, johtuu korjauksesta, jossa riville kirjoitettu *iagio* on pyyhitty ja sen yläpuolelle on kirjoitettu tähdyköin merkitsemäni *Ja*. Toinen samalla tavalla merkitty kolmen sanan peräkkäisyys H7:ssä on kirjoitettu tekstin viereen marginaaliin, mistä se on likaisuuden ja särkymisenkin vuoksi vaikeasti luettavissa. Sen liittyminen tekstiin on osoitettu kahden sanan väliin piirretyllä rastilla. Tämäntapaisista korjauksista ja eräistä selvistä kirjoitusvirheistä (*Phyhä, yölös, Cakj, asiosan, kytoxens pro kytoxexens*) voinnee päätellä, että teksti on syntynyt jäljentämällä, vaikka välttämätöntä se ei ole. Edempänä tulee puhe sanasta *Uni wadiestain*. Aivan rukouksen alussa oleva sanaliitto *Phyhä Nimes* voitaisiin selittää siitä johtuvaksi, että kirjoittaja ei ole oikein ymmärtänyt tekstin laatija-suomentajan tarkoittamaa kaasusta, joka on käsitettävä illatiiviksi (pyhään nimeesi), vrt. puheeksi tulevan Finnon tekstin vastaavassa kohdassa olevaan *pyhen nimes*, Laurentius Petrin *pyhän Nimees*, Agricolan *Nimehen*. Myös omistusliite *-s* on huomattava, sillä tekstin muissa Sinun-tapauksissa omistusliitteenä on aina *ns*: *werens, kytoxens, kunniaxens, [Kä]tzins, haltuns, huomans, Engelins*. Jälkimmäinen olisi tekstin kirjoittajan omaa murretta, pelkkä *-s* perustuisi esikuvatekstiin. Että tämän kehittyneen käsialan omaava kirjoittaja ei ehkä ole täysin hallinnut nimenomaan suomen kielen jo eräitä traditioita omaksunutta ortografiaa, voisi ilmetä sellaisista kummallisuuksta kuin *Sinun [Kä]tzins* 'käsiisi' ja *minū Cantzan* 'kanssani'. Olisiko hänen käytössään ollut malli, jossa geminaatta-*s*:ää on merkitty sellaisella ligatuuri- β :lla, joka on muistuttanut *tz*:aa? Hänellä on taipumus merkitä yksinäis-*t* joskus kaksikirjaimisesti: *hettkj, auutta* (luettava joko *auta* tai *avuta*), *Lunastanutt olett, nytt*. Vrt. näitä myös loppu-*n*:n merkintään, joka on toisinaan selvästi kaksikirjaiminen (*olconn, Päiwänn*), mutta toisinaan niin sanoakseni puolitoistakirjaiminen, joten merkki *m* olisi paikallaan, ellei tyyppi olisi tahaton ja tarkoittaisi kirjoittajankin kannalta *n*:ää. Muuten huomattakoon *k*:n merkintä takavokaalin edellä: *kallin, kautta, kaikis, Joka, kuhukan, luopukä*, jommoinen ei enää vastaa ajan yleistyvää *c*:llistä kirjoitustapaa (H8 *olconn, Ca[i]kj, Cantzan*), mutta voisi olla todisteena siitä, että kirjoittajan ortografinen tottumus on peräisin run-

saasta ruotsin kirjoittamisesta. Samaa perua on tietysti ffu *v*:n merkinä: *hyffuä*, *hyffuäst*, kun taas eräät vokaalien merkinnät osoittavat, että suomi sittenkin on hänelle hyvin tuttu: *Minä, Sinä, Phyhä, Tänä Päiwänn*; *huomans, luopukä, sielu[n]*, vaikka toisaalta esiintyy myös vanhanaikainen diftongin merkintä muodoissa *mös, tönj*. Vrt. lisäksi seuraavaan. Kaikki tämmöinen sopii Finnon ja Martin aikakauteen.

Rukouksen kieliasua voi pitää suurin piirtein normaalina. Ainoa erikoisuus, todellinen arvoitus sisältyy elatiiviin *Uni wadiestain*, jos sen tahtoo selittää olettamatta kopiointivirhettä. Olen yrittänyt löytää omasta lukutavastani virheen tai virheitä, mutta olen kerta kerralta uudelleen vakuuttunut, että noiden kirjainten peräkäisyys tässä täytyy nähdä. Mikä tämä **univadje* tai *-vädje* on? Olisiko kirjoittajan *d* tavoitteluanaloginen pro *l* (vrt. esim. hämäläismurt. *viljat* = vitjat, lounaismurt. *vidja*)? Vertailtaviksi tarjoutuvista rinnakkaisteksteistä, joista pian tulee puhe, ei tunnu heruvan apua.

Olen sittenkin mielestäni päässyt tyydyttävämpään todennäköisyyspäätelmään lähtien kopiointivirheen oletuksesta. Oireellisen viitteen olen ottanut Agricolan Abckirian aamurukouksen johdantosanojen lauseesta »*coscas wodehesta ylesnouse[t]*», joka on suora käänös Lutherin katekismuksesta, ks. Virittäjä 1967 s. 12. Siinä on normaalista poikkeavasti *d* pro *t*, eikä tätä ole helppo selittää. Siitä huolimatta katsoisin nyt, että H-tekstin mallina olleessa tekstissä on ollut sama ortografinen anomalia, ja jos lisäksi oletan, että H:n kopioitsija on erehtynyt ensi tavun vokaalin jäljentämisen suhteen, kirjoittanut *a:n* *o:n* asemesta, päädyn originaalin rekonstruoinnissa asuun **wodiestain* (kun »oikeampi» olisi ollut **wo[o]tiestain*). Luulen voivani esittää maata jalkojeni alle näin kauas edetessäni. Sanakirjasäätiön kokoelmissa on muutama harva spontaanisesta puheesta tavattu esimerkki *univuode*-sanasta. Lukuun ottamatta kolmea Kajaanin puolesta saatua tietoa (jotka myöhästyivät käsikirjoituksestani) ne ovat kielialucemme kaakkoiselta vyöhykkeeltä tavallaan kaukana toisistaan, mutta silti ehyestä kuviosta ja epäilemättä provosoimattomia. Keskusta on Lemm—Pyhäjärven linjan seutuvilla, todetut ääritapaukset Kangasniemeltä luoteessa ja Venjoelta kaakossa. Sanasta käytetään lähes yksinomaisesti ulkoisia paikallissijoja: Lemi (Veikko Ruoppila 1934) *olti jo univuotiellanna* ('nukkumassa'); Kangasn. (O. Kuitunen 1927) *olij jo univuotellän*; Juva (Arvo Inkilä 1937) *sekkä ol univuotiltä viet* (= nukkumasta otettu ja viety); Tuuteri (R. Nirvi 1944) *ainha ne [lapset] suwätsöt univuotellän reistata*; Venjoki (R. Nirvi 1944) *müö emmö lähe univuotelta mihinkän* (hälytyksen sattuessa); ainoa esimerkki muusta sijamuodosta on partitiivi Lauri Hakulisen v. 1920 Vpl. Pyhäjärveltä merkitsemässä sananlaskussa *illäst^a ilmöä kitä, öämül univuwettais*. R. Nirvin kieli-mestarit näyttävät tarjonneen kerääjälle myös yks. nominatiivija *ui[i]vuotē*. Vaikka tämänhetkinen aineisto supistuukin näin vähiin, se riittää melkoisen pitkälle. Se antaa selvät viitteet siitä, mistä H-tekstin alkumuodon laatijan kotiperää on etsittävä. Tiedämme, että paitsi Hollolan ryhmässä on laajalti Kaakkois-Suomessa alk. *-ek*-loppuisten nominien vokaalivartalossa *ie*-diftongi, ja lisäksi nimenomaan *vuode*-sanasta tunnetaan *vuotie* ~ *vuoti*-vartalo laajemmaltikin idässä

(ks. Rapola, SKÄHL § 733, 734). H-tekstin yks. 1. persoonan omistusliite *-in* ja 2. persoonan *-ns* kallistavat vaakaa samaan suuntaan.

3.

Mikä tämä H-teksti sitten on?¹

Sillä on helposti tunnettavat liittymäkohdat varsinaisesti kahteen, oikeastaan kolmeenkin painetusta kirjallisuudesta tunnettuun suomalaiseen aamurukoukseen. Ensiksi todettakoon, että sen alkupuo l i s k o n H1—5 selvä vastine on löydettyvissä F i n n o n 1583 painetun rukouskirjan ensimmäisen aamurukouksen alkupuoliskosta (Yxi vähä Rucous Kiria s. B5b): »SInun pyhen nimes, sinä ristinnaulittu HERRa Jesu Christe, minä nyt ylös nousen, sinä ioca minun callilla werelläs lunastit, sinä minua tänäpäiuän ia ioca hetki hallitze, auta, wariele, hyuästisiuna, ia anna hyuä onni ia iumalinen meno minun asioisani ia töisäni». Tämän rukouksen jatkoon sitä vastoin ei H-tekstissä viittaa mikään.

Vaikka nämä kaksi rukouksen alkuosaa siis lähes sana sanalta vastaavat toisiansa, on syytä todeta samaa rukousainesta myös A g r i c o l a n Rucouskirian AT I s. 672 olevassa »Toisessa aamun siunauksessa», joka kuitenkin rakentuu toiselle pohjalle: siinä ei Jeesus ole »sinä», vaan »hän»: »MEiden HERRAN Jesusen Christusen Ristinnaulitun Nimehen, mine nousen, Se ioca henen callilla werellens minun lunasti, hen minua hallitkaan, hyuestisiugnatkaan, ketkeken, ia wahwistakaan, caikisa hywisse töijsse, tenepene, ia jocapeiue». Myös kummankin rukouksen loppuriveissä, joille H-versiossa ei ole vastinetta, on yhteisiä aineksia. Jaakko Gummerus on Agricolan rukouskirjan lähteitä selvittelevässä teoksessaan s. 451 osoittanut viimeksi esitetylle varsin sanatarkan latinalaisen lähteen »Hortulus anime»-kokoelmasta (Nürnberg 1519), mutta osoittamatta on, missä lähteessä Agricolan ja Finnon rukoukset kohtaisivat toisensa.

Mikko Juva on Finnon rukouskirjaa koskevassa tutkimuksessaan »Jaakko Finno rukouskirjansa valossa» (Ramus virens, SKHST 52 s. 78) osoittanut kyseiselle Finnon rukoukselle kaksi hiukan toisistaan poikkeavaa vastinetta uskonpuhdistuksen ajan ruotsalaisesta rukouskirjallisuudesta, nimittäin M a r t i n u s H e l s i n g i u k s e n teoksessa »Een nyttigh och Christeligh Bönebook» (Tukholma 1567) s. B5b olevan ja L a u r e n t i u s P e t r i G o t h u k s e n teoksessa »En ny Christeligh böneboock» (Rostock 1564) s. B3b—B4a olevan, joista myöhäisempi useammilta yksityispiirteiltään vastaa Finnon sanamuotoa. Silti Finnon rukous ei kaikissa käänteis-

¹ Seuraavan tarkastelun on mahdollistanut apu, jota kirjastonhoitaja, maisteri Puranen on minulle antanut etsittäessä paria 1500-luvun ruotsalaista rukouskirjaa. Kumpikin on suuri harvinaisuus. Laurentius Petri Gothuksen kirjan (1564) ainoa täydellinen kappale, josta on tieto, kuuluu Skoklosterin kartanolinnan kokoelmaan, Martinus Helsingiuksen kirjasta (1567) Helsingin yliopiston kirjastossa on varsin vaillinainen kappale, joten sitäkin täytyi jälkiä Ruotsista. Kuninkaallisessa kirjastossa se on vähemmän vaillinainen, mutta tarkoitukseen riittävä. Tätä pikku esitystä kirjoittaessani molemmat olivat lainattuina Lundiin, mistä maisteri Puranen hankki Lundin yliopiston suomen kielen lehtorin Pentti Soutkarin välityksellä tarvitsemani kserokopiot. Olen heille molemmille, entisille oppilailleni, avusta kiitollinen.

sään seuraa juuri tätä originaalitekstiä. Niinpä Helsingius Tu *werdiges mig j thenne dag welsigne, beware, och - - ~ Finno sinä minua tänäpäiuän ia ioca hetki, hallitze, auta, wariete, hyuästisiuna, ia - - | Helsingius och migh en Gudfructig handel och wandel förelate ~ Finno ia anna hyuä onni ia iumalinen meno minun asioisani ia töisäni | Helsingius så at iagh mitt leffuerne tigh til loff - - mä fullende ~ Finno nijñ että minun elämäni ia aiuotuxeni mahdais sinun kijtoxexes - - tulla | Helsingius effter thetta lffuet til then ewige herligheten ledsaghe ~ Finno tämän onnettoman elämän perästä iohdata minua siihen ijancaickisehen elämän. Havaitaan, että eroavuudet merkitsevät yleensä sitä, että Finnolla on attribuutteja ja paratagmoja, missä Helsingius on tullut toimeen lyhyemmällä ilmaisulla. Finnolla on passus *wahuista minua mös caikin hyuin töihin tänäpäiuän ia iocapäiuä*, jolle ei ole vastinetta sen enempiä Helsingiuksella kuin Gothuksellakaan. Eräille tapaamme vastineen mainitusta Agricolan lyhyestä rukouksesta ja sen latinankielisestä originaalista: Finno *hallitze, auta, wariete, hyuästisiuna ~ Agricola I 672 hallitkaan, hyuestisiugnatkaan, ketkeken ia wahwistakaan*, lat. *regat, benedicat, custodiat et confirmet* | Finno tämän onnettoman elämän perästä ~ Agricola temen onnettoman elemen peräste, lat. *post hanc miseram vitam* | Finno siihen ijancaickisehen elämän ~ Agricola siihen ijancaickisen elemehen, lat. *in vitam eternam*.*

Niin täysi maallikko kuin vertailevan rukoustudkimuksen alalla olenkin, uskaltaisin veikata, että Agricolan rukouskirjasta ja Finnolta tapaamamme aamurukoukset kuten niiden lähteiksi osoitettu latinalainen ja ruotsalaiset vastineet jatkavat kukin omalla linjallaan yhteistä perustyyppiä ja sen variaatioita, jotka eivät ole tulleet tietooni eivätkä siis myöskään tässä pro exercitio -harjoitelmassani esiin.

H-tekstin l o p p u p u o l i s k o (H6—9) liittyy parhaiten Agricolan Abckirian B2b-sivulla ensi kerran suomeksi painetun aamusiunauksen loppuosaan: »rucoilen — ette seke minun elemen, seke caiki minun tööni, mactas sinun keltuata. Sille mine annan minun itzen, rumin, ia sielun ja caiki tynni, quin minulla ombi, sinun haltuus ia kesijs, Sinun pyhe Engelis olcon minun cansan, ia elken coskan minusta lopucan, ettei se paha wihamies perchele, miteken minusta woittaisi Amen.» Tästä vain pienissä yksityispiirteissä poikkeava on Agricolan rukouskirjan s. 671 olevan aamurukouksen loppu, kuten Virittäjässä 1967 s. 14 olen osoittanut. Kohdassa H6 *Ca[i]ki minu tönj* H-versio liittyy kumpaan tahansa, mutta siitä puuttuu »minun elämäni». H6 *mahdais Sinun kyto[xe]xes Tulla Ja kunniaxes tulla* — ajatus on tässä oma, vrt. Agricola *mactas sinun keltuata ~ sinulle kelpaijsit*. H7 *minü Idzen* liittyy Abckiriaan, Rucouskirjasta *minun* puuttuu. H7 Sinun *Jumalisin* (nim. käsiisi) on lisäystä, jota ei ole Agricolalla. H8 *elkön kuhukan minusta luopukä* vastaa Abckirian elken *coskan* minusta lopucan, jolla ei ole vastinetta Rucouskiriassa. H9 *Se Paha wihäillinen* liittyy taas Rucouskiriiaan.

H-tekstin alkupuolen liittyminen edellä esiteltyyn Finnon rukouksen muotoon on riittävän ilmeinen, mutta tämä ei merkitse sitä, että sen kirjoittaja olisi nimenomaan tästä lähteestä kopioinut tai sen mukaan sitä muistissaan kerrannut. Finnon teksti näet periytyi jokseenkin sellaisenaan pitkin 1600-lukua ensiksikin Finnon toi-

seen painokseen 1615, sitten esimerkiksi Laurentius Petrin Selityxet-teokseen (1644) s. b4b, Jonas Raumannuksen Manuaaleen (1647) s. A5b ja myöhempiin vastaavanlaisiin, samoin kuin esim. Johannes Gezeliuksen nimiin joutuneeseen rukouskirjaan (1669, Pippingin n:o 150), joka sekkin on vain Finnon rukouskirjan uusi painos jne. Riippuu H-tekstin ajoituksesta, joka on toistaiseksi avoin, mikä näistä yhdenveroisista lähteistä on asetettava sen rinnalle. Ehkä ei nimenomaisesti mikään niistä, sillä H:ssa on loppujen lopuksi myös merkittävää *omintakeisuutta* — muussakin kuin sen koostumisessa kahden eri rukouksen osista.

Jos jätetään puhtaasti ortografiset ja virhekopioinnista johtuneet erot syrjään, merkittäköön ensimmäiseksi omintakeiseksi piirteeksi jo puheena ollut, aluksi arvoituksellinen *Uni wadiestain*. Edelleen H3 kallin *werens kautta Jällens Lunastanutt olett*, vrt. Finnon callila werelläs lunastit. Kieliopillisena rinnastuksena tämä näyttäisi osoittavan, että H-tekstin kirjoittaja on nojautunut vieraskieliseen rinnakkais-tekstiin, joksi tässä tapauksessa sopii yhtä hyvin Gothuksen »genom thin helige blodh ätherlöst haffwer» kuin Helsingiuksen »genom tin helge *dyrbare* blodh haffuer återlöst». H-tekstin H5:stä puuttuvat Finnon tässä yhteydessä käyttämät sanat *ia iumalinen meno* (Helsingius »en Gudfructig handel och wandel»), mutta siinä on *kaikis* [minun asiosan Ja töisän], vrt. Agricolan I 672 *caikisa* [hywisse töijsse]. Mielenkiintoinen on H6, jonka subjektiosan vastine on puheena olevissa Agricolan rukouksissa, esim. Abckiria seke minun elemen, seke *caiki minun tööni*, mactas sinun keltuata, mutta jonka predikaattiosa on Finnoa: että minun elämäni ia aiuotuxeni *mahdais sinun kijtouxes ia kunniaxes tulla*. Pidän todennäköisenä, että juuri tästä lauseesta on löydetävissä ainekset, jotka ovat eksyttäneet kirjoittajan toisesta rukouksesta toiseen. H-tekstin H5:n sanat *kaikis* ja *töisän* ovat toimineet assosioivina askelmina toisesta toiseen siirryttäessä. Onko tämä ollut täysin tahatonta, pettävän muistin varassa tapahtunutta, vai onko muutos suoritettu tarkoituksellisesti, jotta syntyisi uusi versio, sen jätän avoimeksi. Huomattakoon että myös Agricolan ja Finnon rukousten välillä on tässä kohden sanasilta, *elämä*: Agr. Rucouskiria caiki minun töeni, ia elemen ~ Finno minun elämäni ia aiuotuxeni (puuttuu H5:stä).

Toivottavasti esittämästäni on ilmennyt, miten Agricolan Abckirian aamurukouksen loppupuoli on punoutunut Finnon jatkoksi H-tekstin H6:een. Vaikka H-tekstin loppuosa voisi olla lähes yhtä hyvin Rucouskiriasta kuin Abckiriasta tai jälkimmäistä jatkavista katekismusteksteistä (vrt. Virittäjä 1967 14—15), niin se pikku piirteitä laskien kuitenkin on lähempänä jälkimmäistä, katekismuksissa periytyvää tyyppiä ja sisältää myös jonkin verran tästä riippumatonta käsittelyä, kuten jo nähtiin: siitä puuttuu *caiki tynni, quin minulla ombi* (H7), siihen on lisätty sanalle *käsiisi* (Kätzins) attribuutti *Jumalisin*, jolle tunnen vastineen vain Helsingiuksen versiosta: *vthi tine Guddomlige hender* (B7a), jne.

Jos lopuksi kysyisi, mikä sitten on aiheuttanut H-tekstin omalaatuisen koostumuksen, on sanaa omalaatuinen käytettävä vain siihen asti, kunnes jostakin löytyy sitä vanhempi versio, jossa kahden siitä osoitetun rukouksen ainekset ovat samalla tavalla luontuneet uudeksi kokonaisuudeksi. Ellei tämmöistä tosiaankaan runsaam-

paan aineistoon perehdyttäessä tavata, palaan edellä antamaani vihjailuun, että kysymyksessä onkin vain jonkun rukouskirjansa ja katekismuksensa monkeen monituisen kertaan lukeneen ja muistissaan kertailleen uskovaisen tarkoitukseton erehdys; kompastus, jommoisia kansanperinne on tulvillaan. Muistinsa varmistamiseksi hän on sen kirjoittanut Agricolansa tai muun kalleutena vaalimansa kirjan tyhjään suojuslehteen, josta säälimätön aika on sen irrottanut meille muistomeriksi ja ajatusten, olettamusten virittäjäksi.

Eine Manuskriptkuriosität aus der Reformationzeit

VON MARTTI RAPOLA

In der Bibliothek der Gesellschaft für Finnische Literatur in Helsinki befindet sich unter alten losen Blättern das Deckblatt eines verlorengegangenen Buches. Das Papier enthält das Manuskript eines wahrscheinlich aus den ersten Jahren des 17. Jahrhunderts stammenden Morgengebets in finnischer Sprache. Interessant wird es durch die Beobachtung, dass seine Elemente auf zwei bekannte Gebete der Reformationszeit zurückgehen. Der erste Teil entspricht dem Anfang eines Morgengebets, das man im Gebetbuch des Jacobus Finno (1583) und in zwei schwedischen Gebetbüchern findet, der zweite Teil dagegen ist nahezu identisch mit dem Schlussteil eines Morgengebets, das in Michael Agricolans ABC-Buch (um 1543) und in seinem Gebetbuch (1544) erschienen ist (dieses Gebet geht hauptsächlich auf Luther zurück). Eine entsprechende Vereinigung zweier Gebete hat man nirgends anderswo nachweisen können, so dass es sich eher um eine individuelle Zusammenstellung als um den An-

schluss an eine allgemeinere Tradition zu handeln scheint. Das erhaltene Manuskript, dessen Handschrift die eines geübten Schreibers ist, scheint von einem früheren kopiert zu sein, worauf einige Abschreibefehler hindeuten. Am interessantesten ist unter diesen das hapax legomenon *Uni wadiestain* pro *Uni wodiestain*. Der Verf. verbindet diese Form mit dem in einigen Mundarten Ost- und Südostfinnlands festgestellten, allem Anschein nach seltenen Wort *uniuode* (wörtl. 'Schlafbett'). Dieses Wort kommt fast ausschliesslich in adverbialen Lokalkasusformen vor, wie etwa *uniuote|lla* 'im Schlaf', eig. 'auf dem Schlafbett', *-tta* 'vom Schlaf', *-lle* 'in Schlaf, beim Schlafen'. Diese und einige andere sprachliche Züge des Textes veranlassen dazu, den Zusammensteller des Gebets für einen Menschen zu halten, der aus dem Gebiet der sog. Südostdialekte stammte, obgleich auch Süd-Savo und Südost-Häme als seine Heimat in Frage kommen.